

5. POTOP SZWEDZKI - NOTATKA

1. Sytuacja wewnętrzna

Szwecji w połowie XVII w.	Rzeczypospolitej w połowie XVII w.
<ul style="list-style-type: none">na tronie Szwecji zasiadł Karol X Gustaw po abdykacji królowej Krystyny Wazy,brakowało środków na pokrycie wydatków poniesionych przez Szwecję w wojnie trzydziestoletniej,	<ul style="list-style-type: none">na tronie zasiadał Jan Kazimierz Waza, który dążył do umocnienia władzy królewskiej,osłabienie państwa na skutek rozdawnictwa urzędów przez króla, który w ten sposób budował swoje stronnictwo,powstała silna opozycja antykrólewska złożona z przedstawicieli rodów magnackich pomijanych przy nadawaniu urzędów: Opalińskich, Leszczyńskich, Lubomirskich, Radziwiłłów,zdrajcy wśród polskiej magnaterii, którzy sprzyjali Szwedom: Hieronim Radziejowski, hetman wielki litewski Janusz Radziwiłł

2. Przyczyny „potopu” szwedzkiego 1655 – 1660.

- Szwecja pragnęła podporządkować sobie Rzeczypospolitą. Po wojnie trzydziestoletniej, która zakończyła się w 1648 r. Szwecja jest jedną z największych potęg europejskich, która dąży do rozszerzenia swojego terytorium i zamknięcia Bałtyku w swoich granicach (wojna o Dominium Maris Baltici). Karol X Gustaw chciał przyłączyć kosztem Rzeczypospolitej Pomorze Gdańskie i Żmudź, oraz lenna: Prusy Książęce i Kurlandię,
- Szwecja obawiała się wzrostu potęgi rosyjskiej. Obawy te wzrosły wraz z sukcesami jakie odnosiła Rosja w wojnie z Rzeczypospolitą w 1654 r.
- Szwecja potrzebowała łupów wojennych, dzięki którym uzupełniłaby niedobory w skarbcu, a Rzeczypospolita była osłabiona wojną z Rosją; oprócz tego chciała przejąć polskie porty by przekształcić się w potęgę ekonomiczną,
- Magnaci, którzy znaleźli się w opozycji wobec króla uważali, że dzięki pomocy szwedzkiej uda się odzyskać ziemie, które Rzeczypospolita już utraciła w wojnie z Rosją.

3. Przebieg i skutki „potopu” szwedzkiego = 1655 – 1660.

1655

- armie szwedzkie wkroczyły na ziemie RP z Pomorza Szczecińskiego i z Inflant odnosząc od razu spore sukcesy. Pospolite ruszenie z Wielkopolski **skapitulowało pod Ujściem**, cała Wielkopolska oddała się we władanie Szwedów,
- hetman wielki litewski Janusz Radziwiłł** podpisał układ ze Szwedami i oddał Litwę pod protektorat Karola X Gustawa. Oddał Litwę Szwedom bez walki,
- król wycofał się na Śląsk co spowodowało kapitulację kolejnych oddziałów i miast. Szwedzi zajęli Warszawę, Kraków, na Lubelszczyźnie skapitulował hetman wielki koronny Stanisław Rewera Potocki,
- postępowanie żołnierzy szwedzkich doprowadziło do masowego oporu szlachty polskiej i powstawania samoistnie oddziałów partyzanckich:
 - nakładanie wysokich kontrybucji - armia szwedzka utrzymywała się z grabieży podbijanego terytorium,
 - rabunek dzieł sztuki, w tym ograbianie kościołów,

- gwałty i mordy,
 - próba zajęcia klasztoru na Jasnej Górze (listopad – grudzień). Obroną dowodził tam przeor klasztoru – ksiądz Kordecki,
- e) w grudniu król Szwecji rozpoczął podbój Prus Królewskich zajmując wszystkie miasta z wyjątkiem Gdańska> Szwedzi rozpoczęli blokadę morską miasta, która została przełamana przez Holendrów. Niderlandy przystąpiły do wojny po stronie Rzeczypospolitej obawiając się wzrostu potęgi szwedzkiej,
- f) przykład Częstochowy miał olbrzymi wpływ na zawiązanie przez szlachtę **konfederacji w Tyszowcach w grudniu 1655 r.** Konfederację zawarto w celu wyparcia Szwedów z Rzeczypospolitej. Następnie została zawiązana konfederacja ogólnokrajowa w Łańcucie.

1656

- a) styczeń – po stronie Szwedów do wojny przystąpił książę pruski i elektor brandenburski Fryderyk Wilhelm Hohenzollern. Prusy Książęce i Warmia stały się lennem Szwecji,
- b) Jan Kazimierz Waza udał się do Lwowa i rozpoczął organizować nową armię. Jej dowódcą został regimentarz Stefan Czarniecki, który rozpoczął wojnę podjazdową,
- c) Szwedom nie udaje się zdobyć Zamościa ani Przemyśla,
- d) **1 kwietnia król złożył śluby lwowskie** – oddał Rzeczpospolitą pod opiekę Matki Bożej, którą nazwał Królową Korony Polskiej i obiecał, że poprawi sytuację chłopów i mieszczan, kiedy tylko kraj zostanie uwolniony spod okupacji. Celem ślubów było poderwanie całego społeczeństwa do walki. **W kwietniu** Polakom udaje się **pokonać wojska szwedzkie pod Warką** i rozpocząć oblężenie Warszawy, które trwało do lipca. Niestety po przegranej bitwie pod Warszawą stolica znowu znalazła się w rękach Szwedów,
- e) **w maju** dzięki rozmowom dyplomatycznym **Rosja wypowiedziała Szwecji wojnę** i rozpoczęła działania przeciwko niej na terenie Inflant.. Dzięki temu można było skierować całe siły Rzeczypospolitej przeciwko Szwedom. **Stefanowi Czarnieckiemu i Pawłowi Sapiesze** udało się wyzwolić Wielkopolskę i Małopolskę,
- f) po bitwie pod Warszawą Karol X Gustaw zacieśnił sojusz z Prusami Książęcymi, które za obietnicę części Wielkopolski aktywnie włączyły się do wojny po stronie Szwecji,
- g) wojska polskie i ich sojusznicy przejęli inicjatywę. Tatarzy, przysłani przez chana tatarskiego zgodnie z układem chocimskim, wraz z wojskami polskimi dowodzonymi przez hetmana polnego litewskiego Wincentego Gosiewskiego zaatakowali Prusy. 8 października odnieśli **zwycięstwo pod Prostkami** nad wojskami szwedzko – brandenburskimi i wojskami Bogusława Radziwiłła walczącymi po stronie wrogów,
- h) w listopadzie **podpisano oficjalny rozejm z Rosją w Niemieży**. Zgodnie z nim w przypadku bezpotomnej śmierci króla Jana Kazimierza tron Rzeczypospolitej miał przyspaść carowi Aleksemu,
- i) **w grudniu wrogowie RP podpisali układ w Radnot** – Szwecja, Brandenburgia, Kozacy, Siedmiogród
- Rzeczpospolita zostanie podzielona,
 - w przyszłości królem niewielkiego państwa polskiego, które pozostanie po podziale, zostanie Jerzy II Rakoczy, książę Siedmiogrodu,
- j) atak wojsk Siedmiogrodu na Małopolskę. Pomocy militarnej Rzeczypospolitej udzieliło Cesarstwo Habsburgów. Rzeczpospolita zawarła sojusz militarny z Habsburgami i Danią.

1657 – Był to przełomowy rok wojny.

a) klęska koalicji z Radnot:

- Szwedzi zagrożeni przez Danię wycofali większość sił z Rzeczypospolitej,
- wojska Siedmiogrodu zostały pokonane przez siły polsko – tatarskie,

- zmarł hetman Bohdan Chmielnicki,
- b) Król Jan Kazimierz porozumiał się z księciem pruskim i doprowadził do rezygnacji Prus z dalszych walk. Cena była wysoka – zawarte zostały **traktaty welawsko – bydgoskie** na mocy, których Prusy uzyskują suwerenność (przestają być lennem Polski, stają się w pełni niezależne). Rzeczpospolita odzyskuje Pomorze Gdańskie z Toruniem. Od tego momentu wojna wygasa.

1658 – 1659

- a) wojna przeniosła się na terytorium Danii, której pomagał korpus polski dowodzony przez Stefana Czarnieckiego,
- b) Danię wspomagała również flota holenderska,
- c) Szwecja poniosła w wojnie z Danią klęskę.

1660

Pokój z Rzeczpospolitą w Oliwie

- Polska zgodziła się na zmiany terytorialne wprowadzone traktatem w Sztumskiej Wsi (Inflanty pozostają przy Szwecji, a granicą jest rzeka Dźwina),
- Jan Kazimierz Waza zrzekł się pretensji do tronu szwedzkiego,
- potwierdzono traktaty welawsko – bydgoskie,
- Szwecja zagwarantowała wolność handlu na Bałtyku,
- Szwecja miała zwrócić zagrabione dobra kultury, do czego ostatecznie nie doszło,
- król Polski potwierdził wolność wyznania dla innowierców w Prusach Królewskich

Traktat z Danią w Kopenhadze

- Dania odzyskała Bornholm i Trondheim,
- Dania zrzekła się na rzecz Szwecji Skanii

3. Skutki i znaczenie potopu:

- wojny ze Szwecją znacznie osłabiły państwo polskie. Aspiracje Zygmunta III wciągnęły Rzeczypospolitą w wojny, które trwały przez 60 lat. W skutek nich Rzeczypospolita utraciła Inflanty przyłączone jeszcze w XVI wieku oraz, co ważniejsze, zrzekła się lenna pruskiego. Pozwoliło to książętom pruskim w XVIII wieku na przekształcenie Prus w królestwo, które w krótkim czasie stało się potęgą militarną i ostatecznie doprowadziło do rozbiorów Rzeczypospolitej.
- wojna ukazała słabość militarną i polityczną Rzeczypospolitej,
- ziemie Rzeczypospolitej były zniszczone i ograbione. Znacznie zmniejszyła się liczba ludności na skutek chorób i działań wojennych.